

lık alâmeti olan taç giydirdi. Bundan sonra Bizanslılar Münzir'i "Araplar'ın kralı" unvanıyla anmaya başladılar. Münzir Suriye'ye dönünce Hîre hükümdarıyla savaşta tutuştu ve büyük bir zafer elde edip Lahmîler'in başşehri Hîre'yi ateşe verdi. Fakat Bizans'ın bölgedeki görevli ve temsilcileri babası gibi onu da imparatora gammazladılar. Gassâniler, bütün bağılılıklarına ve Hıristiyanlığı samimi olarak benimsemelerine rağmen Bizans'a yaranamadılar. Münzir, Havran kilisesinde yapılan bir dinî merasim sırasında imparatorluktan gelen bir emirle Suriye kumandanlarından Magnus tarafından tutuklanıp bir esir gibi Bizans'a gönderildi.

Münzir'in yerine geçen oğlu Nu'mân kardeşlerinin de yardımıyla Bizans üzerine çeşitli saldırılar düzenledi. İmparator I. Konstantinos, Anadolu'nun bazı bölgelerini tahrip eden Nu'mân'ı da tutuklamak üzere Magnus'u görevlendirdi. Magnus Nu'mân'ı ele geçirip Kostantiniye'ye götürdü.

Münzir ve oğlu Nu'mân Bizans elinde tutuklu kalınca, Gassânî Devleti'ni oluşturan kabilelerin her birinin kendi reisini seçerek ayrı birer siyasî yapı oluşturması devleti zayıflattığı gibi Bizans'ın güney sınırlarını da savunmasız bıraktı. Bu durum Bizans'ın ezeli düşmanı Sâsânîler'in işine yaradı. Bizans'ın güneyini koruyan güçlü bir tampon devlet olan Gassânîler aradan çekilince Sâsânî Kısra'sı Hüsrev Pervîz'in büyük bir orduyla Suriye üzerine yürüyüp Kudüs ve Dimaşk'ı ele geçirmesi Gassânî hâkimiyetinin yıkılmasına yol açtı (613-614).

610 yılında Herakleios'un tahta geçmesiyle yeniden toparlanan Bizans, bu hükümdarın yaptığı ıslahatla imparatorluğun güney sınırlarını bir müddet sonra yeniden güçlendirdi. Herakleios 628-629 yıllarında Suriye'yi tekrar ele geçirdiği gibi mağlûp ettiği İranlılar'dan geri aldığı "kutsal haç"ı yeniden Kudüs'teki yerine koydu. Bu dönemde Gassânî sarayında Cebele b. Eyhem adındaki bir hükümdarın hüküm sürdüğü anlaşılmaktadır. Gassânîler'in son hükümdarı olarak kabul edilen Cebele b. Eyhem'in müslüman olduğuna dair rivayetler doğru değildir. En doğru kabul edilen rivayete göre, Yermük Savaşı'nda Herakleios'un emriyle Lahm, Cüzâm ve diğer Hıristiyan Arap kabilelerinden oluşan 12.000 kişilik bir öncü birliğine kumandanlık eden Cebele Bizans ordusunun yenilmesi üzerine kendi topraklarına çekilmişti. Kendisine müslüman olup zekât vermesi veya

kendi dininde kalıp cizye ödemesi yahut yurdundan ayrılıp istediği yere gitmesi teklif edildiğinde zekât verebileceğini, ancak dininden dönmeyeceğini söylemiş, müslüman olmadığı takdirde cizye ödemesi gerektiği kendisine bildirilince cizye ödemeyi küçüklük kabul ederek maiyetindeki 30.000 kişiyle Bizans'a gitmişti.

Hız. Peygamber, Gassânî emirlerinden Hâris b. Ebû Şemir'e 628 yılında İslâmiyet'e davet mektubu göndermiş, yine bir Gassânî olan Busrâ Emîri Şurahbîl b. Amr'a yolladığı Hâris b. Umeyr adlı elçi Müte'de öldürülünce Müte Seferi'ni tertip etmek mecburiyetinde kalmıştır. Gassânî bir heyetin Medine'ye gelip müslüman olduğu da rivayet edilir. Bu bilgilerden, Gassânî Devleti'nin Resûl-i Ekrem zamanında siyasî bir bütünlüğe sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Medine'de, Bizans himayesi altında yaşayan Gassânîler'den gelecek bir istilâ tehdidi hissedilmektedir. Nitekim Müte'den sonra tertip edilen Tebük Seferi bu tehdide karşı yapılmıştır. Hulefâ-yi Râşidîn döneminde Gassânîler'den hiç bahsetmeyen kaynaklar, Şıffîn Savaşı'nda onlardan bazı kimselerin Muâviye'nin safında yer aldıklarını, Yezîd'in bu kabilede bir kadınla evlendiğini ve bazı Gassânîler'in Kuzey Afrika fetihlerine katıldıklarını haber verir. Bugün Ortadoğu'daki Hıristiyan Araplar muhtemelen onların torunlarıdır.

Gassânîler, Yemen Sebe medeniyetleriyle Suriye ve Bizans medeniyetlerini birbirleriyle kaynaştırıp mükemmel mimari eserler yapmışlar, çeşitli saray ve evler, zafer takları, su kemerleri, kilise, hamam ve tiyatrolar inşa etmişlerdir. Bunlardan Kasrû'l-Müşettâ ve Kasrû'l-eb-yaz'ın harabeleri günümüze ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 378-379, ayrıca bk. İndeks; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), II, 107 vd.; Ş. Şemseddin [Günaltay], *İslâm Târîhi*, İstanbul 1338-41, s. 309 vd.; Hasan İbrâhîm Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, Kahire 1948, I, 49; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, III, 400 vd.; Hitti, *İslâm Târîhi*, I, 121 vd.; R. Simon, *Meccan Trade and Islam Problems of Origin and Structure*, Budapest 1989, s. 55-58; Mustafa Fayda, *Allah'ın Kıtıcı Halid bin Velid*, İstanbul 1990, bk. İndeks; İsmâil R. Khâlidî, "The Arab Kingdom of Ghassân: Its Origins, Rise and Fall", *MW*, XLVI/3 (1956), s. 193-206; İrfân Kawar, "The Last Days of Salih", *Arabica*, V, Leiden 1958, s. 145-158; İrfân Şahîd, "Ghassânîd and Umayyad Structures: A Case of Byzance Après Byzance", *La Syrie de Byzance à l'İslam, VIIe-VIIIe siècles*, Damas 1992, s. 299-307; a.m.f., "Ghassân", *EJ²* (İng.), II, 1020-1021.

AHMET AĞIRAKÇA

GASSÂNİYYE

(الغسانية)

Mürcie âlimlerinden
Gassân el-Kûfî'nin
(ö. II./VIII. yüzyıl)
görüşlerini benimseyenlere
verilen ad
(bk. MÜRCİE).

GÂŞİYE

(الغاشية)

Ortaçağ'da müslüman
Türk devletlerinde görülen
hükümdarlık alâmetlerinden biri.

Arapça'da "örtü" anlamına gelen gâşîye, Kalkaşendî'ye göre deriden yapılmış ve altın sırmalı iplikle süslenmiş eyer örtüsü olup görünüşte tamamen altından yapılmış sanılırdı. Törenlerde ve bayramlarda ata binen sultanın önünde rikâbdar tarafından taşınırdı. Rikâbdar yürürken gâşîyeyi yukarı doğru kaldırır ve sağa sola çevirirdi.

Selçuklular'da gâşîye ilk defa Abbâsî halifeleriyle ilgili bir olayda göze çarpmaktadır. Halife Kâim-Biemrillâh, Arslan el-Besâsîrî'ye esir düşüp Sultan Tuğrul Bey'in yardımıyla kurtulduktan sonra Bağdat'a dönmüştü. Tuğrul Bey bu sırada halifeyi Bâbünnübî'de karşılayarak bindiği atın dizginini tutmuş, omuzunda gâşîye olduğu halde yürüyerek onu sarayına kadar götürmüştü (Ocak 1060). Alparslan 1066 yılında Merv'den Râdkân'a giderken beraberinde Selçuklu emirlerinden bir grup bulunuyordu. Alparslan burada oğlu Melikşah'ı veliâht ilân ederek bu emirlerden kendisinden sonra oğluna itaat edeceklerine dair yemin aldı. Daha sonra Melikşah'ı ata bindirerek onun önünde omuzunda gâşîye olduğu halde birkaç adım yürüdü.

Gâşîyenin hükümdarlık alâmeti olarak kullanılışı hususunda bir örnek de Sultan Melikşah devrinde görülmektedir. Melikşah 1088 yılında Karahanlılar üzerine yürüyerek Semerkant'ı ele geçirdi. Bu sırada Karahanlı hükümdarı olan Ahmed Han saklandığı yerde yakalandı. Ahmed Han, Sultan Melikşah'ın gâşîyesini omuzuna alarak Melikşah'ın tahtının bulunduğu yere kadar üzengisi yanında yürüdü. Irak Selçuklu hükümdarlarından Mes'ûd b. Muhammed Tapar da Abbâsî Halifesi Müstersîd-Billâh'ın gâşîyesini taşımıştır. Aynı şekilde Kirman Selçuklularından II. Arslanşah, Berdesîr şehrinde kaçıp Yezd'e geldiği sırada Yezd atabegi onu

karşılıklı ve gâşiyesi omuzunda olduğu halde Arslanşah'ın önünde yürümüştür.

Anadolu Selçukluları'nda da gâşiyesi hükümdarlık alâmeti olarak kullanılmaktaydı. Anadolu Selçukluları'yla ilgili kaynaklarda görüldüğü üzere hıristiyan hükümdarlar da gâşiyeyi hükümdarlık alâmeti kabul etmekteydiler. Eyyübîler'de I. el-Melikü'l-Âdil devrinden sonra sık sık varlığı zikredilen gâşiyesi Memlükler Devleti'nde de hükümdarlık alâmeti olarak kullanılmıştır.

Gâşiyeye ayrıca ilmiye sınıfına mensup şahıslarla devlet erkânı tarafından da kullanılmaktaydı. Müslüman Türk devletlerinde bunun ilk örneğine Gazneliler devrinde rastlanmaktadır. Ancak Gazneliler döneminde gâşiyenin ilmiye sınıfına mensup şahısların dışındaki kişiler tarafından kullanılması şikâyetlere sebep olmuştur.

Osmanlılar'da da ilmiye sınıfıyla devlet erkânının gâşiyeye kullandığı görülmekte ve mevleviyet derecesine kadar çıkmış olan kadıların bindikleri atların örtüsüne gâşiyeye (haşa) denildiği bilinmektedir. Yemen fâtihi Vezîriâzam Koca Sinan Paşa 1596'da öldüğü zaman geride bıraktığı servet içinde iki de murassa' gâşiyeye bulunmuştu. Fesin kullanılmaya başlanmasından sonra defterdar, reîsülküttâb, şıkk-ı sâni defterdarı, nişancı ve defter emininin başlarına fes giyip gâşiyeli ve takımlı ata binmeleri kanun olmuştu. Bu örnekle, gâşiyenin Osmanlılar tarafından son zamanlara kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Târîh* (nşr. Halîl Hatîb Rehber), Tahran 1368, II, 634; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, I, 156; X, 47-48; Bündârî, *Zübde'tü'n-Nuṣra*, s. 55; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 50; Sibî İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân* (nşr. Ali Sevim), Ankara 1968, s. 61-62; İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-âla'iyye*, s. 29; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, IV, 7; *Târîh-i Âl-i Selçuk* (nşr. ve trc. F. N. Uzluk), Ankara 1952, metin, s. 16, Türkçe trc., s. 9; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 121; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 308; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1971, s. 245, 268-269; M. Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul 1976, s. 42; a.m.f., *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1984, II, 270, 277-278; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyübîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 103; Erdoğan Mercil, "Gâşiyeye ve Selçuklular'da Kullanılışına Dâir Bazı Örnekler", *Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan*, Ankara 1985, s. 321-328; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XX, 49-50; "Ghâshiyah", *EI²* (İng.), II, 1020.

ERDOĞAN MERÇİL

GÂŞİYE SÜRESİ

(سورة الفاشية)

Kur'an-ı Kerim'in
seksen sekizinci süresi.

Mekke'de nâzil olmuştur, yirmi altı âyettir. *Fâsıla**sı (ث. ر. ع. م) harfleridir. Adını birinci âyette geçen ve "örtün, bürüyen, kaplayan" veya "örttü, an-sızın gelip insanı saran üzücü ya da sevindirici hadise" mânasına gelen gâşiyeye kelimesinden alır. Tefsirlerde gâşiyenin bu sûrede istiare yoluyla kıyameti, cehennem ateşini veya cehennem ateşine atılacak olanları ifade ettiği şeklinde farklı görüşler ileri sürülmüş olup bunların ilki sûrenin muhtevasına daha uygun görünmektedir.

Sûrenin ilk yedi âyeti cehennem ehlinin, ardından gelen dokuz âyeti de cennet ehlinin durumunu tasvir eder. Daha sonra ebedî saadetle ebedî bedbahtlığın temel unsurunu teşkil eden iman ve inkâr konularına geçilerek Allah'ın varlık ve kudretine inanmak için tabiatın yaratılış ve işleyişinin incelenmesi tavsiye edilir. Hz. Peygamber'den, İslâm'a davet hususunda zor kullanma yerine uyurucu bir tutum takip etmesi istenir. Sûre, bütün insanların Allah'ın huzuruna

Gâşiyeye sûresinin muhakkak hattıyla yazılmış âyetleri

döneceklerini ve bizzat O'nun tarafından hesaba çekileceklerini belirten âyetlerle son bulur. Bu âyetler, bazı Şîa gruplarının kabul edilen ve mahşer halkının Hz. Ali tarafından hesaba çekileceğini ileri süren görüşle, bir kısım tarikat mensuplarının âhirette kendi hesaplarının şeyhleri tarafından görüleceği vehmini doğuran telakkilerinin yanlış olduğunu açıkça ispat etmektedir.

Hz. Peygamber'in cuma ve bayram namazlarında Gâşiyeye sûresini okuduğu rivayet edilmektedir. Zemahşerî ve Beyzâvî gibi bazı müfessirlerin naklettiği, "Allah Gâşiyeye sûresini okuyanın âhiret hesabını kolaylaştırır" meâlindeki hadisin mevzû olduğu kabul edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ğşy" md.; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "ğşy" md.; *Lisânü'l-Ârab*, "ğşy" md.; *Kâmus Tercümesi*, "ğşy" md.; Müslim, "Cum'a", 62-63; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Bulak), XXX, 101-102; Fahreddin er-Râzî, *Me-fâthü'l-ğayb*, Beyrut, ts. (Dâru lhyâi't-türâsi'l-Arabî), XXXI, 150; İbn Hacer, *el-Kâfi's-şâf* (Zemahşerî, *el-Keşşâf* içinde), Kahire 1373/1963, IV, 595; Şevkânî, *Fethü'l-kadîr*, V, 422, 431; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, Kahire, ts. (Dâru lhyâi't-türâsi'l-Arabî), XXX, 111-112, 118.

BEKİR TOPALOĞLU

GATAFÂN (Benî Gatafân)

(بنو غطفان)

Adnânîler'e mensup
bir Arap kabilesi.

Kabilenin soyu Gatafân b. Sa'd b. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Mead yoluyla Adnân'a ulaşır. Tamamen göçebe bir hayat süren Gatafânîliler önceleri, Hicaz ile Şemmer dağları arasında Necid'den Mekke'nin güneyine kadar uzanan bölgelerde otururlardı. Daha sonra çeşitli yerlere dağıldılar. Cengâverlikleriyle tanınan Gatafân'ın başlıca kolları Fezâre, Eşca', Abs, Zübyân, Muhârib, Sa'lebe ve Mürre'dir. Câhiliye devrinde Abs ile Zübyân arasında vuku bulan Dâhis Savaşı meşhurdur.

Gatafânîliler Câhiliye devrinde putperest olup Nahle'de bulunan Uzzâ'ya tapıyorlardı. Putun üzerine bir bina yapıp tapınak haline getirmişler ve bir de bakıcı tayin etmişlerdi. Ayrıca Suriye taraflarında bir tepede Ukaysır adlı putları vardı, burayı tavaf eder ve yanbaşında tıraş olurlardı. Gatafânîliler'in Bussâ adlı bir mâbedleri daha vardı. İkinci Akabe Biatı'nda bulunarak Hz. Peygamber'e biat eden ve önce Mekke'ye, sonra da